

אשה, ואחר כך ייבם את יבמתו, אשת אחיו הראשון.

ודוחה הגמרא: האם בהכרח שמדוברת המשנה בכגון שתחילה נשא האח השני את אשתו ורק אחר כך ייבם את יבמתו, ולכן היא נקראת ה"שניה"?

מי, האם לא עסקינן במשנתנו, דקודם ייבם האח השני את יבמתו שנפלה לו מאחיו הראשון, ורק אחר כך כנס את אשתו. ואז אי אפשר לקרוא לאשת הראשון בשם "שניה" לנישואין?!

אלא, כך יש לתרץ את הגירסא השניה:

מאי "שניה" יוצאת משום אשת אחיו שלא היה בעולמו" — זאת שהיא שניה בנשואין, שהיתה נשואה פעמיים, פעם אחת לאח הראשון, ופעם שניה לאח השני.

ועתה מבארת הגמרא את יסוד הדין של אשת אחיו שלא היה בעומו:

אשת אחיו שלא היה בעולמו — היבא כתיבא שהיא אסורה ליבום?

אמר רב יהודה אמר רב: אמר קרא בתחילת פרשת יבום [דברים כה]:

"כי ישבו אחים — יחדו".

וכך יש לדרוש את הפסוק:

"כי ישבו אחים" — באחים שהיתה להם ישיבה אחת בעולם הכתוב מדבר — פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו, שלא היתה לשני האחים "ישיבה אחת" בעולם.

"יחדו" — אין מצות יבום נוהגת אלא

מכח מאמר הקידושין, מדרבנן, כצרת אשת אחיו שלא היה בעולמו. [ועיי'ן לשון רש"י!]

## גמרא:

שנינו ברישא של משנתנו, שאם ייבם האח השני את אשת האח הראשון, ומת, הראשונה יוצאת משום אשת אחיו שלא היה בעולמו, והשניה יוצאת משום צרתה.

אך יש המחליפים את הגירסא של "ראשונה" ב"שניה", ושונים כך:

השניה יוצאת משום אשת אחיו שלא היה בעולמו. והראשונה יוצאת משום צרתה.

אמר רב נחמן: מאן דתני את הנוסח המופיע במשנתנו, "ראשונה יוצאת משום אשת אחיו שלא היה בעולמו" — לא משתבש! גירסתו נכונה, ואינה שיבוש בטעות.

וכן מאן דתני את הגירסא האחרת, "שניה יוצאת משום אשת אחיו שלא היה בעולמו", גם הוא לא משתבש!

והיינו, שתי הגירסאות נכונות להלכה, וההבדל ביניהן הוא במשמעות המילים "ראשונה" ו"שניה", וכפי שמתבאר להלן:

י-ז ב מאן דתני "ראשונה" יוצאת משום אשת

אחיו שלא היה בעולמו, לא משתבש. כי מאי "ראשונה" שאמר התנא — זאת שהיא "ראשונה" לנפילה, שנפלה ראשונה, מהאח הראשון, וצרתה נפלה רק בנפילה השניה, מהאח השני.

ומאן דתני "שניה" יוצאת משום אשת אחיו שלא היה בעולמו, נמי לא משתבש. כי מאי "שניה" שאמר התנא — האשה השניה לנישואין של האח השני, שהיה כבר נשוי

ופרכינן: **מאי נפקא מינה**, מה זה משנה, לצורך לימוד של גזירה שוה, אם נכתב "אחים" או "אחיך"? והרי גזרה שוה נלמדת מהדבר השוה שבשני המקומות בתוכן הענין, ולא מהזהות השוה שבין המילים:

**הא תנא דבי רבי ישמעאל** בענין גזירה שוה בנגעי בתיים, שלומדים גזירה שוה אפילו בלי זהות בין המילים: נאמר [ויקרא יד] **"ושב הכהן"**, ונאמר **"ובא הכהן"** — **זו היא "שיבה"** זו היא **"ביאה"**. שהיות והמכוון בשניהם הוא לאותו ענין, יש לנו ללמוד אחד מהשני בגזירה שוה.

ומשנינן: **הני מילי** שלומדים גזירה שוה גם כשאין זהות בין המילים, **היבא דליבא מירי**, כאשר אין מילה זהה דדמי ליה.

**אבל היבא דאיבא מירי דדמי ליה**, וכגון כאן, שיש אפשרות ללמוד גזירה שוה ממילות זהות "אחים אחים", הרי **מדדמי ליה ילפינן** גזירה שוה, ולא לומדים גזירה שוה "אחים" מ"אחיך".

ועדיין הוינן בה: **ולילף "אחיה אחיה" מלוט, דכתיב** [בראשית יג] שאמר אברהם אבינו אל לוט: **"כי אנשים אחים אנהנו"**!

וכיון שלוט היה בן הרן, אחיו של אברהם, וייחס אותם אברהם כ"אחים", יש לנו ללמוד בגזירה שוה "אחים אחים", שינהג יבוס גם בבן אח, שייכם את אשת אחי אביו המת!

ומשנינן: **מסתברא, מבני יעקב** הוה ליה **למילף**, עדיף ללמוד מהם בגזירה שוה, ולומר שהאחיה ביבוס היא רק באחים מן האב, ולא ללמוד מאברהם ולוט שיבוס נוהג

באחים ה"מיוחדים" **בנחלה**, הנקראים "יחדו", בכך שהם ראויים לירש האחד את משנהו. [ועיין להלן, בהמשך העמוד, באותו הלימוד, בדברי רש"י]

**פרט לאחיו מן האם**, שאין הוא יורש אותם, ואין אחיו מן האם יורשים אותו, ולכן, אין בהם דין יבוס.

**רבה אמר**: זה שמצות יבוס נוהגת רק באחין מן האב — יליף נלמד בגזירה שוה "אחיה אחיה" **מבני יעקב** [בראשית מב].

**מה לחלן**, אמרו בני יעקב אל אביהם, כאשר חזרו ממצרים בפעם הראשונה, וסיפרו לו את מה שאמרו ל"אדוני הארץ" [יוסף]:

"שנים עשר אנחנו אחים, בני אבינו".

והרי היו בני יעקב אחים מן האב, ולא מן האם.

**אף כאן ביבוס**, "כי ישבו אחים", מדובר באחים מן האב, ולא באחים מן האם.

והוינן בה: מדוע יש לנו ללמוד מבני יעקב שהאחיה המדוברת ביבוס היא רק באחיה מן האב, ולא נלמד מפרשת עריות, שהאחיה האמורה שם היא אפילו באחיה שהיא רק מן האם:

**ולילף בגזירה שוה "אחיה אחיה" מעריות**, שמצינו שם ש"ערות אשת אחיך" משמעותה היא בין אחיך מאב ובין אחיך מאם!

ומשנינן: **דנין גזירה שוה "כי ישבו אחים"** [ביבוס] מ"שנים עשר אחים בני אבינו".

**ואין דנין "כי ישבו אחים"**, מ"ערות אחיך לא תגלה".

גם בבני אחים. משום דהמילה "אחים" הכתובה בבני יעקב היא "מפני".

מיותרת היא, כדי להיות פנויה ללמוד ממנה גזירה שוה לאחיה של יבוס.

מדהוה ליה למכתב "שנים עשר עבדיך, בני אבינו". וכתוב, והוסיף הכתוב את המילה "אחים" — שמע מינה, לאפנויי הוסיפה הכתוב, למילה "אחים", כדי שתהיה פנויה לגזירה שוה ליבוס.

אבל אצל אמירת אברהם אבינו ללוט, אין המילה "אחים" מיותרת להיות פנויה לגזירה שוה!

ומוסיפה הגמרא לבאר את הפסוק "כי ישבו שני אחים יחדו":

ואיצטריך למכתב "כי ישבו אחים", ואיצטריך גם להוסיף ולמכתב "יחדו".

דאי כתב רחמנא רק "אחים", הוה אמינא לילף "אחיה אחיה" מלוט, שאפילו בן אח יכול לייבם.

וכי תימא, כמו שרצינו לומר, שאי אפשר ללמוד מלוט בגזירה שוה היות ולא מפני, שאין שם מילה מיותרת שתהיה פנויה להכריח את הלימוד של גזירה שוה, ואילו בבני יעקב יש מילה פנויה "אחים" ללמוד ממנה בגזירה שוה ליבוס.

לאיי! אינך יכול לומר שאין שום דבר "פנוי" אצל אברהם ולוט, שיכולים להכריח ממנו את הלימוד של גזירה שוה מלוט.

אלא אכן אפנויי מפני!

מדהוה ליה למכתב, שיאמר אברהם ללוט, "אנשים רעים אנחנו", וכתוב "אחים" —

שמע מינה לאפנויי!

והיה מקום ללמוד בגזירה שוה מלוט, שוהג ייבוס של בן האח באשת אחי האב.

לכן הוסיף וכתב רחמנא "יחדו", ללמד שאין מצות יבוס אלא באחים המיוחדים בנחלה, שחולקים ביניהם נחלה אחת.

ואי כתב רחמנא רק "יחדו" ולא "אחים", הוה אמינא שאין מצות ייבוס נוהגת אלא עד דמייחדי האחים, באבא ובאמא, שתהיה האחיה ביניהם גם מאב וגם מאם [והייתי אומר שזו היא משמעות "יחדו"].

לכן צריכא לכתוב גם "אחים", וללמוד בגזירה שוה מבני יעקב, שהאחיה היא מן האב בלבד.

ומקשה הגמרא על הצורך לכתוב "אחים" כדי שלא נלמד מ"יחדו" שהאחיה תהיה בין מאבא ובין מאמא:

והא, ההוה אמינא שאין יבוס אלא באחים שהאחיה ביניהם היא גם מהאב וגם מן האם — מהיכא תיתי? מהיכן נבוא לומר כך?!

והרי מצות יבוס — בנחלה תלא רחמנא, דכתיב ביבם "יקום על שם אחיו המת", ו"הקמת שמו" של המת, משמעותה היא, שהאח המייבם זוכה בכל נכסי המת, ולא שאר האחים.

ו"נחלה" — רק מן האב, ולא מן האם, היא! ומשנינן: בכל זאת איצטריך לכתוב "אחים".

כי סלקא דעתך אמינא, הואיל ועצם ענין יבוס חידוש הוא, דקמשתרי ערוה, שהותרה

ערות אשת אחיו, גביה, כלפיו.

ואם כן, **אימא**, שלא הותרה "אשת אח", ע"ד **דמייחדי** שני האחים גם **באבא** וגם **באמא**.

לכן **צריכא** לכתוב "אחים", בנוסף ל"יחדו", ללמד שאחיה מהאב ולא מן האם, גם נקראת אחיה ליבום.

**אמר רב הונא אמר רב: שומרת יבם שמתה — מותר היבם באמה.**

אבל כל עוד היא חיה, אסור לקחת את אמה או את אחת קרובותיה, כי בכך תיעשה עליו היבמה ערוה, והוא לא יוכל לייבמה, ותיבטל בכך מצות יבום. ואסור לו ליבם "לבטל מצות יבמין".

ומדייקת הגמרא: **אלמא**, מוכח מדבריו, שהתיר לקחת את אמה אחרי מות היבמה — **קסבר רב הונא בשם רב, "אין זיקה"**.

והיינו, אין כח בזיקתה של היבמה אליו, להחשיב אותה מדרבנן כאילו היא ארוסתו, עד שתאסר עליו אמה כ"חמותו", מדרבנן.

ומקשה הגמרא: אם כן, **ולימא רב הונא בשם רב: הלכה כדברי האומר "אין זיקה"!**

שהרי נחלקו תנאים בכך, אם קרובות היבמה הזקוקה ליבום אסורות על היבם.

ומצינו מחלוקת תנאים זו לקמן [מא א], כאשר עבר היבם וקידש את אחות יבמתו, וביטל בכך את מצות יבמין, לפי שנעשתה עליו עתה יבמתו ערוה של אחות אשתו, ושוב אין היא זקוקה מן התורה, לא לחליצה ולא ליבום —

האם אסורה עליו אחות יבמתו שקידש לאשה, באיסור דרבנן של "אחות זקוקתו"?

רבי יהודה בן בתירא אומר: "יש זיקה", ונשאר עליה איסור של "אחות זקוקתו" אפילו לאחר שיבמתו נעשתה עליו ערוה!

היות ואמרו חכמים, שאין קידושיו באחות יבמתו [על אף שהם תופסים מן התורה!], יכולים להפקיע את איסור "אחות זקוקתו" מדרבנן.

ולכן עליו להמתין עם קידושיו, ולהמנע מלכנס את אחות אשתו [המקודשת לו מן התורה], עד שאחד מאחיו יחלוץ ליבמה או ייבמנה, ואז פוקעת הזיקה מעליה, והוא מותר בקרובותיה.

וחכמים סוברים ש"אין זיקה", ואם כי לכתחילה אין לו לקדש את אחות יבמתו משום שאסור לבטל מצות יבמין, אם עבר וקידשה, מותר לו לכנסה, כי אין איסור בקרובות יבמתו.

וכיון שנחלקו תנאים בדבר, היה לו לרב הונא בשם רב לומר שהלכה כמאן דאמר אין זיקה, והיינו יודעים שמותר אדם בקרובות יבמתו, במקום שאין בכל משום ביטול מצות יבמין, כגון, לאחר מות יבמתו.

ומשנינן: **אי הוה אמר רב הונא הכי**, שהלכה כדברי האומר אין זיקה, ולא היה מפרש דבריו שמותר לקחת את קרובות יבמתו לאחר מיתתה, **הוה אמיןא הני מילי** שאין הזיקה של היבמה ליבם נחשבת כאילו היתה ארוסה לו עד שיאסרו קרובותיה עליו, כשהיתה הזיקה **בתרי יבמים**, שאז היא אינה יכולה להחשב כארוסה של שני היבמים כאחד, ואין אנו יודעים לפני מי היא עתידה

ליפול לייבום עד שנאמר שכבר עתה הרי היא כארוסתו.

**אבל בחד יבם**, שהיא מיועדת אך ורק אליו, הייתי אומר ש"יש זיקה" כלפיו כאילו היתה ארוסתו, וייאסר היבם בקרובותיה של יבמתו מדרבנן, כאילו כבר כנס אותה להיות ארוסתו.

והייתי אומר שאיסור זה נוהג בקרובות יבמתו גם לאחר מותה, למרות שלא ייבם אותה!

ולכן העדיף רב הונא בשם רב, להודיע שבכל ענין, גם בנפילה לפני יבם אחד, אין הוא נאסר בקרובותיה.

אך עדיין קשה: **ולימא** רב הונא בשם רב במפורש: **הלכה כדברי האומר אין זיקה אפילו בנפילה ליבם אחד!** (1)

והוא רבי עקיבא, הסובר לקמן [כט ב] שאין בכח הזיקה, אפילו ליבם אחד, להחשיבה כאשתו, לגבי הפרת נדרים [בעוד שרבי אליעזר ורבי יהושע חולקים, וסוברים שיכול היבם להפר את נדרי יבמתו מכח זיקת האישות שביניהם].

ומשנינן: **אי אמר הכי**, שהלכה כדברי האומר אין זיקה אפילו בנפילה ליבם אחד, הוה **אמינא שאפילו מחיים**, בחיי היבמה, ולא רק אחר מותה, אין זיקה!

והיינו, שמותר לו ליבם לשאת את אמה של

יבמתו, אפילו לפני שיחלוץ לה, ואז תצא היבמה בלי חליצה, כדין ערוה, שהרי מעתה היא אסורה עליו משום "בת אשתו".

**קמשמע לן** רב הונא בשם רב, כי רק **לאחר מיתה** של יבמתו, **אין**, רק אז מותר לו ליבם לקחת את אם יבמתו.

אבל **מחיים** של יבמתו, **לא** יקחנה, **משום דאסור** לו ליבם **לבטל מצות יבמין**.

ואם יקח את אם יבמתו לאשה, הרי תצא יבמתו ללא יבום וללא חליצה, כדין ערוה, ויבטל בכך את מצותו לייבם או לחלוץ.

ומביאה הגמרא ראייה נגד דברי רב, ממשנה שמוכח ממנה שיש זיקה.

**תנן** [לקמן מט א] **יבמתו שמתה** — **מותר באחותה**, כמו שמותר כל אדם, שלא במקום יבום, באחות אשתו לאחר מיתת אשתו.

ומשמע שרק **באחותה**, **אין**, הוא מותר, כמו שמותר באחות אשתו אחר מותה.

אבל **באמה** — **לא!** כי יש זיקה, והיא אסורה עליו.

ומשנינן: **הוא הדין דאפילו באמה** הוא מותר אחרי מות יבמתו.

**ואידי דתנא רישא** של אותה משנה: **אשתו שמתה** — **מותר באחותה**.

ויש להבין: הרי מחלוקתם של רבי עקיבא וחבריו היא כדין הפרת נדרים, שהוא מן התורה, ואילו הויכוח ביחס לדיני הקרובות של יבמה, הוא רק באיסור דרבנן.

1. רש"י כתב שמאן דאמר אין זיקה ואפילו בחד יבם הוא רבי עקיבא, הסובר שאין היבם מיפר נדרי יבמתו אפילו אם היתה היבמה זקוקה ליבם אחד בלבד.

שבאשתו, אחר שמתה, באחותה, אין, הוא מותר. אבל באמה, אחר שמתה אשתו, לא הותרה לו.

דהויא לה חמותו, אפילו לאחר מיתת אשתו, איסורא דאורייתא.

תנא נמי סיפא מתה אשתו מותר באחותה, אך הוא הדין באמה.

ורב יהודה חולק על רב הונא אמר רב, ואמר: שומרת יבם שמתה — אסור באמה.

אלמא קפבר רב יהודה: יש זיקה, שנחשבת היבמה כאילו היא כנוסה ליבם, ולכן הוא אסור בקרובותיה.<sup>(2)</sup>

ופרכינן: ולימא רב יהודה הלכה כדברי האומר "יש זיקה"!

ומשנינן: אי הוה אמר רב יהודה הכי, הוה אמינא הני מילי שיש זיקה ביבם חד, שהזיקה היא רק אליו.

אבל בתרי יבמים אין זיקה, ולכן קא משמע לן רב יהודה שגם בשני יבמים יש זיקה.

ופרכינן: והא כי פליגי רבי יהודה בן בתירא וחכמים אם יש זיקה או אין זיקה, בתרי יבמים פליגי! והיה לו לרב יהודה לומר שהלכה כרבי יהודה בן בתירא, שיש זיקה, והיינו יודעים שהמדובר הוא אפילו בזיקה לשני יבמים!

אך למה שיתבאר בהערה הבאה, שאיסור האישות מדרבנן תלוי אם יש ליבם קנין מן התורה ביבמתו, שפיר אפשר ללמוד מרבי עקיבא, הסובר שאין ליבם האחד קנין מספיק ביבמתו כדי שיוכל להפר נדריה, לדין דרבנן של איסור האישות, שהרי אם אין קנין ליבם ביבמתו אי אפשר ליחס לה איסורי קירבה של אישות [עיי'ן שיעורי רבי שמואל ח"ב יב].

2. לפי רוב הראשונים, כל הדיון בגמרא בענין קרובות היבמה אינו אלא מדרבנן. חוץ מאשר דיוק בתוס' לקמן כז' ב ד"ה אבל, שכתב בשם ר"ח שלפי רב הסובר אין זיקה, הזיקה היא מדרבנן, ומכאן היה מקום להוכיח שלרבי יוחנן הסובר יש זיקה, איסור הקרובות הוא מהתורה [עיי'ן נאות דשא סימן לא].

אך גם הרשב"א כתב זאת בשם ר"ח, וכתב שאפשר לומר בדעת הר"ח שכוונתו "כעין דאורייתא" ולא מדאורייתא ממש.

אכן המהרש"א בדף ח א ד"ה כי איצטריך, סבור שהזיקה אוסרת את הקרובות מן התורה,

למאן דאמר "יש זיקה". והאור שמח בקונטרס הזיקה סוף אות ל' הוכיח מהירושלמי שזיקה אוסרת את הקרובות מן התורה.

ובנאות דשא [סימן ל] מחלק שאיסור הזיקה הוא בחיי היבמה מדאורייתא, ולאחר מותה מדרבנן.

אך אף על פי שהמחלוקת אם יש זיקה או אין זיקה לאסור את קרובותיה של היבם היא בדין דרבנן, שאין איסור הקרובות של יבמה [לדעת רוב רובם של הראשונים] אלא מדרבנן.

אך יסוד המחלוקת הוא בדין דאורייתא, האם הזיקה שבין היבמה ליבם היא קנין של היבם ביבמתו, או אינה נחשבת לקנין.

ומעתה, נחלקו גם באיסור הקרובות כי אם יש קנין ליבם ביבמתו מן התורה, יכולים חכמים ליחס לקנין זה איסורי אישות, ולאסור את קרובותיה. אך אם אין לו קנין ביבמתו מן התורה, אי אפשר לחכמים לתקן לאסור את קרובות היבמה, שאם אין כלל קנין ליבם ביבמתו, אי אפשר ליחס אליה איסורי אישות.

ומכח קושיה זו מביאה הגמרא תירוץ אחר.

**אלא, אי אמר רב יהודה הכי, שיש זיקה, ולא** היה אומר "שומרת יבם שמתה אסור באמה", **היה אמינא** שאסורה אם היבמה רק מחיים של היבמה, אבל לאחר מיתה של היבמה פקעה לה זיקה, ואמה מותרת.

**קא משמע לן דזיקה בכדי, כלי יבום או** חליצה של צרתה — לא פקעה.

**לימא מסייע ליה לרב יהודה מהמשנה לקמן** [מט א]:

**יבמתו שמתה — מותר באחותה.**

ומשמע שרק באחותה, איך, הוא מותר, בדומה לאשתו שמתה, שמותר באחותה.

אבל באמה — לא! כי יש זיקה.

ודחינן: הוא הדין דאפילו באמה הוא אסור.

**ואידי דתנא רישא אשתו שמתה — מותר באחותה.**

שדוקא באחותה הוא מותר, אבל באמה, לא.

**דהויא לה חמותו אפילו לאחר מות אשתו** איסורא דאורייתא.

**תנא נמי סיפא מותר באחותה, אך הוא הדין** באמה.

**מתיב רב הונא בר חייא ממשנתנו, ששינו** בה:

**עשה בה האח השני מאמר ביבמה שנפלה** מהאח הראשון, שלא היה בעולמו של האח השלישי, ומת האח השני, ונופלות עתה לפני

האח השלישי אשת אחיו הראשון שלא היה בעולמו, ואשת השני שהיא צרתה של אשת הראשון מהמאמר שעשה בה השני.

הרי היבמה השניה, אשתו של השני — חולצת, כי מן התורה אין היא צרת ערוה של אשת אחיו שלא היה בעולמו, ולא מתייבמת משום שהיא צרת אשת אחיו שלא היה בעולמו, במאמר דרבנן.

ומדייק רב הונא בר חייא: **טעמא דעבד בה** השני מאמר באשת הראשון, לכן אין אשתו של השני מתייבמת, לפי שהיא צרת ערוה של אשת אחיו שלא היה בעולמו, במאמר דרבנן.

**הא לא עבד בה השני מאמר, באשת** הראשון, ומת, הרי אשתו של השני הנקראת "שניה" — נמי יבומי מייבמה!

לפי שאין היא צרת אשת אחיו שלא היה בעולמו.

**ואי אמרת "יש זיקה" לאסור קרובותיה של** היבמה, האיך היא מתייבמת כשלא עשה בה השני מאמר?

והרי הויא לה, אשתו של השני, "צרת אשת אחיו שלא היה בעולמו — בזיקה!"

שהרי אשת הראשון, שהיא "אשת אחיו שלא היה בעולמו" של השלישי, היתה זקוקה לבעלה של השניה, ונעשו בכך צרות, מדרבנן, למאן דאמר "יש זיקה", להחשיב את היבמה כאילו היא ארוסתו של היבם.

**אמר רבה: הוא הדין דאף על גב דלא עבד** בה השני מאמר — שניה מחליץ חליצה, יבומי לא מייבמה.